

Friedrich Károly: A magyar evangélikus templomi ének történetének vázlata. (XVI—XVIII. század). Budapest, 1944. 8r. 123 l.

Az előttünk lévő doktori értekezés jól megválasztott témának próbálja adni összefoglalását. Bár gazdag előtanulmányt használhatott fel, az ilyen természetű rendszeres összefoglalás tudományos irodalmunkban eddig hiányzott. Payr Sándor, Kálmán Farkas és Barla Jenő szorgalmas kutatásai nemcsak anyagot, hanem a feldolgozás módszerében példát is adhattak hozzá. Amde a mai könyvtári viszonyok megnehezítik a régi magyar könyvek tanulmányozását; mivel Friedrich Károly sehohsem tesz dolgozatában vallomást arról, hogy mit használt elsőkézből, eredményeit, megállapításait végleges tudományos megállapításoknak vennünk nem szabad. Kétségünket — előszavában dolgozata érdeméül emlegetett — táblázatai a felületes átvizsgálásnál is megerősítik. A 41—44. lapon a XVI. század versos zoltárfordításait szedi lajstromba; néhol jelzi a Várad Enekeskönyvet (1566), de legtöbbször megelégszik Szegedi Gergely énekeskönyve 1569. évi kiadásának jelzésével, nem vévén számba, hogy Szilády az énekeskönyv új kiadásának függőlékében mit mond a Váradiban már meglévőnek (kb. 25 darabról van szó!). De épp ezért ki is marad lajstromából a Szegedinel és Váradiban is meglévő „*Unszol minket Dávid próféta*“ (117. zs.). A 12. zoltár fordítását (*Emlékezzél meg Uristen az mi*) kétszer is felveszi lajstromába, előbb Szegedit, azután Huszár Gált idézve. A 8. zoltárnál nem veszi észre, hogy az Bogáti Fazekasé (*Mely hatalmas az mi urunk*), így aztán első nyomtatott előkerülését az 1620-as évi Göncziből idézi, nem ismervén annak a Ker. Magvető 1895. évf. 325. lapján jelzett régebbi megjelenését. Az 5. zoltárt ugyancsak Gönczi 1620. évi kiadásából tartja száron, s ezzel árulja el, hogy e Gönczi-kiadások nem voltak a kezében, mert a jelzett kiadásban még nem találhatta meg. Lapjelzéseinek tévedései és hiányai is arra vallanak, hogy saját kezében csak Szegedi új kiadása és a RMKT. fordult meg. Nem az értekező hibája az, hogy ma ezeket a régi kiadásokat nem vizsgálhatta át; de épp azért a tudományos őszinteség megkívánta volna annak a bevallását, hogy a maga szemével mit látott!

Bár természetes, hogy az egyetemi hallgató felhasználja egyetemi tanárainak hallott előadását, de épp azért, mivel ezen előadások tudományos megállapításait a tudományos világ nem ismeri, a reájuk való hivatkozásnál nem szabad csak afféle általános jelzéssel megelégedni. A legrészletesebben feldolgozott fejezet alatt, a XVI. század alatt pl. ezt a jelzést találjuk: „E fejezet tárgyalásához egyik főforrásunk Alszegehy Zsolt egyetemi ny. r. tanár: A XVI. század egyházi lírája c. egyetemi előadása volt.“ De arról, hogy miben? — általános alapelvekben vagy adatokban, csoportosításban, értékelésben? — ez a vallomás hallgat, — és így e rész érdemeit és hibáit mennyiben kell ezen egyetemi előadás rovására írunk? — Talán a hibák között az előadás rovására írjuk azt is, hogy pl. a Bártfai énekeskönyv új énekei között az *Atyának bölcsesége* előkerülését nem vette észre? — Nincs forrásjelzés a Batthyány-kódex himnuszainak latin-magyar lajstroma mellett sem: ez is az előadásra, vagy

a szerző önálló tanulmányra támaszkodik? Nem említi, honnan ismeri Huszár Gál első részének tartalmát; ki az oka annak, hogy az ebben lévő himnuszokról készült lajstrom annyira hiányos? Egyébiránt a 72. lapon lévő tartalomismertetés is fogyatékos; így pl. a zsoltárok verses- vagy prózai fordítása felől kétségben hagy.

A XVII. század termékének áttekintése még fogyatékosabb. Felemlíti pl., hogy e korban kevesebb a zsoltárátdolgozás, de a Gabriel Bethlen nevét valló *Gyakorta való hozzá könyörgést* c. 20. zsoltárról sem tud. Nagy hiánya, hogy a *Pataki Hymnariumot* nem vette számba (M. Tud. Akad. M. Ir. ivr. 70.), pedig az *Öreg Graduál* forrásának megállapításánál ennek ismeretében elkerülte volna a hibát, hogy az 1635-ben megjelent *Istenes Himnuszokat* mondja az 1636-ban megjelent *Öreg Graduál* egyik forrásának (88. l.). Ezeknek az Istenes Himnuszoknak csak énekjegyzékét ismerheti, mert különben a későbbi kiadásoknak az *Öreg Graduál*hoz való viszonyáról sem tenne téves megállapítást. Dolgozatában csak Luther karácsonyi énekének szövegével foglalkozik; de téved, amikor a fordítás első előkerülését az 1642. évi lőcsei Göncziben jelzi (megvan az 1635 : 412. l.), „Az Istennek szent angyala”-kezdést pedig a XVIII. századra teszi (hiszen már az 1700. évi Gönczi 187. lapján így találjuk). Aachs gyűjteményének újként jelzett énekei közé odakerült Sztárainak egy éneke is; a német származású énekek forrásjegyzéke egyrészt nem teljes (pl. hiányzik: *Most jön népnek megváltója*), másrészt nem pontos (pl. *Midőn Jézus a keresztfán* forrása nem: Wenn mein Stündlein, hanem: Da Jesus an dem Kreutze, stb.). Még hiányosabb Sartorius gyűjteményének német eredetű énekeiről összeállított jegyzéke; jellemző, hogy itt (97. l.) a: „*Midőn Jézus a keresztfán*” kezdetű éneket „*Jézus hét szavá*”-nak a Peer-kódexben lévő verses szövegéhez kapcsolja, nem véve észre, hogy előbb még — ha hibásan is — egy német énekhez fűzte!

A dolgozaton tehát bizonyos felületességet, elszórtást kell megállapítanunk. Pedig a dolgozat inkább bibliográfiai adataival próbál érdemet szerezni. Az énekekben megnyilatkozó szellem vizsgálatának csak a XVI. századról szóló részben találjuk próbáját, — nyilván, ebben lehetett forrás a jelzett egyetemi előadás. De hiányzik a verstani megfigyelés is, pedig Aachs és Sartorius új énekei verstani szempontból is fontosak a magyar líra történetében. Énekjegyzékek felhasználásán épülő lajstromok uralkodnak benne, — valószínűleg ezért neveli vázlatnak a dolgozatot. Kár, hogy e lajstromok pontossága felől is aggályaink vannak.

Szombathy Zoltán.

Nagyenyei síró Heraklitus és hol mosolygó s hol kacagó Demokritos. Hermányi Dienes József kéziratos gyűjteménye 1762-ből. Bevezetéssel és jegyzetekkel kiadja: *György Lajos*. Kolozsvár, 1943. (Minerva.) I—II. köt. 148, 256 l. Erdélyi Ritkaságok 9—10.

Hermányi Dienes József neve és munkássága még a szakember előtt is alig ismert. Fel-felbukkant ugyan egy-egy ízes anekdótája, érdekes feljegyzése irodalom-, család- és egyháztörténeti jellegű munkákban. Kéziratban, és pedig Ersey György 1845-ben vett másolatában maradt anekdótagyűjteményének becsét és jelentőségét a maga valójában azonban György Lajos ismertető föl. Neki köszönhetjük, hogy feltárta előttünk a régi Erdély e ritka közvetlen hangú prózáiróját. A 339 rövidebb-hosszabb, egyénre és korra

jellemző darabból 230 olvasható mintaszerű kiadásban e két kötetcskében. Alapos bepillantásra nyílik tehát alkalmunk a XVIII. századi Erdély mindennapi életébe, művelődésének elemi részecskéibe. Amit és ahogy látunk belőle, az Hermányi Dienes József érdeme, akinek munkája György Lajos szerint az anekdóta „magyar történetében az ősi típust minden jellegzetes vonásával egymagában őrzi és képviseli“. Szándéka azonban már a szerző papi tisztje miatt is erkölcstanító. Lehet, hogy látszólag... Bizonyos, hogy a Praefatio mottójába fölvette e sorokat: „Vitio alterius sapiens emendit suum...“ S újra említi, hogy „e sok didbáb dolgokat tóvel-heggyel, éllel-fokkal, ággal-boggal összehányt szemétdombja is arra való, hogy bölcsőbbé légy“. Erudítio és morál jellegzetesen XVIII. századi gondolkodás. A mű, alighanem az író korai halála miatt, célt nem ért, maradt eszköz, s reánk vár, hogy jelentőségét elismerve, húsz esztendővel korábbra helyezzük a magyar gyűjteményes anekdóta kezdetét. (A „Nagycenyedi“ 1762-ből, Kónyié 1782-ből való) —y.

Csonka Ferenc: *Hiador*. Budapest, 1944. (Szerző.) 87 l.

Milyen jellemző, hogy életrajzírója nem polgári nevét, hanem a költőt tüzte címlapjára: *Hiador*. Ismerjük e nevet, és mindig Petőfi ötlík vele kapcsolatban eszünkbe. Hiadort játszotta ki a Petőfi-ellenes tábor Petőfi-vel szemben. Ennyi minden, ami az irodalmi közvéleményben Jámbor Pálról fennmaradt. Nagy önmegtágadás kell ahhoz, hogy az ember ilyen kevésbé jelentékeny költővel foglalkozzék. Viszont disszertációról lévén szó, nehéz kezdő embereknek nagy költőről, nagy íróról végleges véleményt formálni. Nehéz ez a csekélyebb tehetségeknél is, de ott veszélytelenebb. A doktori értekezések hivatása részben az is, hogy az irodalomtudomány számára anyagot szállítson, gyűjtsön és megőrkítse azok életét és működését — mielőtt még elkallódnak az adatok —, akik jelentősége nem ér fel terjedelmesebb biográfiáig. Az egy író felölő disszertációkban a dolog természetéből folyólag az életrajzi rész mindig a legértékesebb, legmegbízhatóbb. Itt is. A mellett élvezetes. A dolgozat egyharmadát teszi ki. Csak két jelentéktelen elírás van benne: Jankovác nem Jánosháza, hanem Jánoshalma (Bács megye), továbbá *Hiador* sírján — tudomásom szerint — sohasem volt emlékmű, csak egyszerű fakereszt. A sírgondozásra létesített alapítvány az első világháborúban clértéktelenedett. A ma is elhanyagolt sírra új fakeresztet állított nemrégiben Szabadka.

A továbbiakban Jámbor Pál líráját, drámáit, epikáját méltatja Csonka Ferenc és tudományos munkásságával ismertet meg. Csonka módszere helyes és bátor: nem befolyásoltatja magát divatos szólamoktól, becsületesen, pozitíve veszi sorba *Hiador* munkáit. A végén, „a kritika mérlegén“ című fejezetben megadott állásfoglalása végérvényesnek mondható. Csonka ugyanis elkerülte az elfogultság veszélyét, ami az embert fenyegeti, ha egy íróval behatóbban foglalkozik. Tárnyilagos maradt, és megtalálta azt a nézőpontot, amely szerint kell megítélnünk *Hiadort*, a költőt: *lekéssett koráról*. Az almanach-líra egy kései képviselője, és mint ilyen kell őt megítélnünk. *Hiador* továbbra is jelentéktelen költői egyéniség marad, de munkássága Csonka Ferenc becsületos, szorgalmas, komoly dolgozata nyomán tisztátabban áll előttünk.

Zimándi Pius.

Papp István: Az irodalom életformái. Bevezetés a magyar irodalomismeretbe. Debrecen, 1943. A Debreceni Református Kollégium Tanárképző Intézete, 65 l.

Papp István fejtegetéseivel „az irodalmi élettevékenység szálainak kibogozásában s a magyar irodalom lényegének tisztázásában“ szeretne segítséget nyújtani. (5. l.) Célja „az irodalom lényegvizsgálatának útját kijelölni“, munkája ebből a szempontból „bevezetés a magyar irodalmi gondolkodásba“. (4. l.)

Fejtegetéseit az irodalom fogalmának meghatározása után az irodalmi élet és a műfajok keletkezésének vázolásával kezdi. (I. fejezet.) Azután röviden áttekinti irodalomtudományunk fejlődését és az irodalomtörténeti kutatás segédeszközeit (II. fej.), majd áttér irodalmunk rétegeinek jellemzésére a „szájhagyomány“, a „másolók“, a „fordítók“, a „magyar művek“, a „magyar író“ és a „magyar közönség“ elnevezésű kategóriák szerint. (III. fej.) Végül irodalmi értékeinkkel — „magyar szépség, magyar igazság, magyar együttműködés“ — foglalkozik. (IV. fej.) Művét néhány ügyesen szerkesztett táblázatos áttekintés egészíti ki.

Amint az egyes fejezetcímekből is kitetszik, Papp István irodalombölcseleti szempontból foglalta szintézisbe költészetünk fejlődéstörténetét. Dicsérrünk kell tájékozottságát (jól ismeri és felhasználja Horváth János és Thienemann Tivadar irodalomelméletét, ha nem tartja is érdemesnek utalni rájuk), helyenként megcsillanó eredeti felfogását, egészben véve azonban úgy érezzük, hogy írói becsvágya keleténél jobban elhallgattatta a tudósrá kötelező kritikai érzéket. Szintézis csakis előzetes analízis alapján lehetséges, Papp István pedig az egyes tények elemzése, főleg pedig kiértékelésük terén nem járt el eléggé gondos körültekintéssel. Hogy csak néhány kirívó példát említsünk: az irodalom és a költészet fogalmát állandóan összezavarja; szerinte előbb prózai s csak később verses „irodalmisság“ (6. l.); a színművészet keletkezéséről vallott felfogása súlyos tájékozatlanság (7. l.); nem veszi figyelembe a közönség irodalomalakító szerepét a középkorban (9. l.); egészen naív a szép fogalmának (13. l.), a XVI. század irodalmi tudatának (15. l.), a nyelvnek (22. l.) meghatározása *é. i. t.* Ilyen körülmények között Papp István rendszere nem a lelkiismeretesen megvizsgált egyes adatokból kinőtt organikus egység, hanem egy merev dedukció eredménye, amely egy eleve elképzelt érték- és tényösszefüggéshez idomítja hozzá a történeti eseteket. Ennek az erőszakos tényferdítésnek ijesztő példája, amit Vörösmarty *Zalán futásával* kapcsolatban művel: „A Zalán az első jelentősebb lépés a felső irodalomnak az ősi hagyományrétegbe való gyökéresztése felé. Vele és rajta keresztül vonult be a honfoglalás hősi hagyománya írásos irodalmunkba. Vörösmarty egyúttal tovább szötte azt a hitregevilágot, amelyet Székely Sándor indított útnak“... stb., stb. (33. l.) De elszomorítóan kritikátlan az is, amit a „magyar író lélekalkatának néhány alapsajátosságairól“ mond (50—53. l.) — az itt felsorolt jegyek Homerosztól Valéry-ig a világ minden költőjére érvényesek.

Papp István munkájának második alapvető fogyatkozása, hogy helyenként, főleg fejtegetéseinek második felében nem irodalmi szempontok szerint vizsgálja anyagát. Nagyhangú, de mindvégig ködös terminológiája (alkat, sors-tudomány, életszerep, hagyományirodalom, irodalombölcselet, azaz nemzeti irodalomtörténet, stb.), valamint a helytelenül értelmezett „hungarologiai szem-

pont" hangoztatása is arra mutat, hogy Papp Istvánban még küszködik egymással a jószándékú reformvágtyól fűtött, de a korszerű dialektika ingoványaira tévedt kritikus és a tisztán tudományos szempontok szerint gondolkodó és ítélkező irodalomtudós. Ezt a dolgozatát ő maga is vázlatnak nevezi — reméljük, hogy a végleges kidolgozásban az utóbbi fog győzedelmeskedni. rtr.

Nábrády Mihály: A magyar írói életrajz. Debrecen, 1942. A Debreceni Református Kollégium Tanárképző Intézetének kiadása, 84 l.

A tanulmány első fele bölcsészdoktori értekezéseink átlagos színvonalán áll. A szerző mindenek előtt az életrajz műformájának kialakulását ismerteti hazánkban Révay Miklós, Bacsányi János, Paintner Mihály, Kazinczy Ferenc és Domby Márton munkássága nyomán. Majd röviden érintve Toldy Ferenc tevékenységét, részletesen méltatja Gyulai Pál Vörösmarty-életrajzát, mint a legművészebb magyar életrajzot. Ezekkel a fejtegetésekkel teljes mértékben egyetértünk, legfeljebb azt említjük meg, hogy figyelembe lehetett volna még venni Gyulai irodalompolitikai elgondolásait s a Vörösmarty-életrajz keletkezésének és módszerének az ú. n. irodalmi Deák-párt elvi eltkitűzéseiből fűződő kapcsolatait is.

A dolgozat második része, amely életrajzirodalmunknak a Gyulai Pál korszakát követő eseményeivel foglalkozik, sajnos már nem üti meg a kívánható mértéket. A hatalmas anyag rendszerezése mindenképpen meghaladta a szerző erejét és tudományos készültségét. Először is hiányos az anyaggyűjtés. Egyik legszorgalmasabb életrajzíróknak, Váczy Jánosnak működését érthetetlen módon mellőzi; nem foglalkozik Szűcsi József Bajza-, Dézsi Lajos Jósika-, Ferenczi Zoltán Eötvös és Csokonai életrajzával; Vértesy Jenő Kölcey-monográfiájának épen csak a címét említi; Császár Elemérnek csak az *Anyos Pálja* szerepel, a *Verseghy Ferenc* és a *Kisfaludy Sándor* már nem. Arról még vitatkozhatunk, vajjon Riedl *Arany Jánosa* valóban írói életrajz-e, de Horváth János *Petőfije* és Zsigmond Ferenc *Jókaija* egészen bizonyosan nem az. Hibás azonban az egyes életrajzok kiértékelése is. A szerző például nem látta meg, hogy Papp Ferenc két nagyjelentőségű monográfiája jellegzetesen „akadémiai életrajz”; azt sem értjük, hogy kerülhetett egy kalap alá Bánóczi József *Kisfaludy Károlyról* írt pályaképe Mikszáth Kálmán *Jókai-jával*, mint az „életrajz népszerűsítésének” előfutára. S miért „nemzetibb szellemű” Papp Károly munkája Tóth Edéről Riedl Frigyes *Arany János-énál*? Császár Elemér legközelebbi szellemi rokona valóban Szilády Aron lett volna? stb. stb.

A mellékletül csatolt bibliográfiában viszont zavart kelt, hogy a szerző nem tesz világos különbséget egyrészt önálló monográfia és a művek kiadása elé készített bevezetés, másrészt a szorosan vett biográfia és az írói arckép között. Nábrády dolgozata tehát korántsem teszi feleslegessé a téma újabb és alaposabb kidolgozását. rtr.

Balás P. Elemér: A Széchenyi—Kossuth ellentét hírlapi vitájuk tükrében. Kolozsvár, 1943. (Ferenc József-Tudományegyetem.) [2], 230 l, 8°.

A Széchenyi—Kossuth ellentét — formai értelmezésében, hiszen a szerző szándékosan és tudatosan a már történetileg teljesen ismert anyag új értelmezésére és nem új ténymegállapításokra törekszik — a sajtó lényegéből fakad. „Ez a vita, amely Széchenyi és Kossuth hírlapi vitája címen köz-

ismert, nemcsak annyiban hírlapi vita, hogy részben hírlapokban, részben egy hírlap körül folyt, hanem annyiban is, hogy tárgya egészen határozottan és világosan — nem is intuitíve, hanem a vitatkozók és segítőtársaik tudatos, reflektált felfogása szerint — éppen a hírlapnak, az időszaki sajtónak közéleti jelentősége, az időszaki sajtó közéleti hivatásának felderítése. A vitázó felek kifejezetten tudatában vannak annak a körülménynek, hogy rajtuk keresztül a könyv, a röpirat harcol az újság ellen.“ Ebben a harcban Széchenyi a könyv embere, Kossuth az újságé. Vagy pontosabban, a szerző terminológiájának megfelelően, Széchenyi a publicista típusa, Kossuth a zurnalisztáé. Széchenyi felfogása szerint a zurnalisztának az események regisztrálására kellene szorítkoznia: reflektálni, eszméket felvetni csak a publicista jogosult, akinak közlőeszköze nem a napról-napra visszatérő, szétszórt figyelemű hírlap, hanem az egyszer megjelenő könyv. Csakhogy Kossuth, az újságíró, magának követelte a publicista jogát is s a harc az ő javára dőlt el, mint ahogy általában és nemcsak Magyarországon sikerült elismertetni az újság jogát a publicisztikához. Széchenyi teljes legyőzöttségében maga is az újság eszközához volt kénytelen nyúlni: a Kelet Népe után már a Jelenkor hasábjain folytatta a védekezést Kossuth veszedelmesnek minősített módszerei ellen.

De min alapult végső elemzésben a hírlap győzelme a könyv fölött? Azon, ami a hírlap lényegét jelenti: a periodicitáson, a rövid időközökben, gyors egymásutánban történő megjelenésen. „Az olvasó ajtaján valósággal bekopogtató, az olvasót felkereső, nem magát kerestető újság elborítja az érdeklődő világot, egyúttal lelki beállítottságot is teremt, mégpedig egész általánosságban.“ A szabályos és gyors megjelenés pedig az újság technikai és gazdasági szervezetének, tehát a *dologi tényező* nagy szerepének köszönhető. Már a könyvnyomtatás feltalálása is döntő jelentőséget adott a dologi tényezőnek a gondolatok közlésében: az író személyi vonatkozásai a nyomatványban, egy dologban testesülnek meg. Az emberi gondolat és a korlátlanul sokszorosított sajtótermék között úr van, amelynek kitöltése csak a dologi világ, a tárgyak egész sorának bevonásával lehetséges: mozgatható fémbetűk egymás mellé illesztése adja a szedést, amelyet befestékeznek s a papírost ráhelyezve a préssel leszorítanak. A másoló írótolla vagy ecsetje helyébe egész gépezet kerül: dolgoknak egymásra ható rendszere.

És mindaz, ami a sajtót általában jellemzi, fokozottan illik az időszaki sajtóra, amely állandóan és rendszeresen visszatérő jellegénél fogva sokkal nagyobb mértékben fejt ki a dologi elem hatását, mint a könyvsajtó. „Az időszaki sajtóban már nemcsak a dolog jut önálló élethez, hanem a sajtótermék válik önálló személyiséggé, amely a nyilvánossághoz beszél és erre mint valami valóságos élőlény hat.“ A sajtó dologisága tehát az élet realitásán túl egy valóságos második realitást hoz létre. Ezt a második realitást pedig a gép teremti, a közvetlen személyi hatás kikapcsolásával: innen a sajtó személytelensége, anonimitása. Az anonimitás a sajtó lényege s nem valamely esetleges tulajdonsága. Az anoním, absztrakt dologi tényező előtérbe nyomulásában Balás Elemér az újkor szellemi irányának lényeges jellemzőjét látja, amely a kultúra egész területén éppúgy érezteti hatását, mint a jogalkotásban. Az újkor dologi szemlélete éles ellentétben áll a középkor keresztény jellegű személyi szemléletével, de nem azonos az ókorban már megtalálható dologi

szemlélettel sem, mert — éppen a végletekig személyi szemléletű kereszténység végtelenségi gondolatának hatása alatt — a dolgok újfajta, dinamikus felfogását vezeti be. Az újkor dologi szemlélete *dinamikus dologi szemlélet*, szemben az antik *sztatikus dologi szemlélettel*. Az új szemlélet kialakulásában pedig a dologias sajtó nem részletjelenség, hanem maga is döntő tényező: elsőrangú része van abban, hogy a személyi kapcsolatok lazábbá, erőtlenné váltak és a dologi kapcsolatok lettek uralkodóvá a személyekből álló társadalomban.

Az elméleti szempontok szoros logikájú tisztázása után azok alkalmazásával keresi Balás Elemér a Széchenyi-Kossuth ellentét végső értelmezését. Az ellentét megértéséhez Széchenyi sokszor hangoztatott és sokféleképpen magyarázott arisztokratizmusa szolgáltatja a kulcsot. Az arisztokratikus szemlélet lényegében személyi szemlélet, a személy értékelésén, sorsszerűen meghatározott helyzetén alapul. A Pesti Hírlap, mint tipikus időszaki lap, Kossuth kezében mindennek az ellentéte, ami szemléletes és személyi. Amellett az arisztokrata Széchenyi Kossuthot személyében sem ismerte el alkalmasnak a vezetésre: a kettőjük közti ellentét szükségszerű.

Hosszadalmasnak látszó ismertetésünk nem merítette ki Balás P. Elemér könyvének eszmegazdagságát. Thienemann *Irodalomtörténeti alapfogalmai* óta nálunk az írott betű útjának állomásait hasonlóan éles szemmel senki sem jelölte ki, Thienemann az idősaajtóban az irodalom szükségszerű továbbfejlődésének útjelzőjét látta. Ennek a fejlődésnek egész távlatát még nem tekinthetjük át, de irányát Balás Elemér könyve élesen vetíti elénk.

Dezsenyi Béla.

Hegy Endre: Szász Gerő élete és irodalmi munkássága. Dolgozatok a m. kir. Ferenc József Tudományegyetem magyar irodalomtörténeti intézetéből. Kolozsvár, 1942. 56 l.

Jelentéktelen író, jelentős egyéniség. A szerzőnek igaza van, amikor hangsúlyozza az ilyen írókkal való foglalkozás szükségességét, hiszen hozzátartoznak „magunk megismeréséhez”. Szász Gerő Erdély protestáns életében játszott jelentős szerepet a múlt század második felében. Hitbuzgalmi lapot is szerkesztett, egyidőben püspökjelölt is volt. Mőzsei megjelenésű alakja bizonyára sokáig élt még az erdélyiek emlékezetében. Az irodalomban bizony alig-alig lehet hallani róla. Lírai verseket írt népi-nemzeti irányban, gyöngye epikus költeményeket, gyöngye drámát Roládnó címen. Már Arany János mondott — kevésbé kedvező — véleményt Szász Gerő írói képességéről, és az őtöle megadott kép hitelesnek és végérvényesnek tartható. Hegyi Endre Szász Gerő életének ismertetője után irodalmi munkásságán megy végig önállósággal, de mindenütt elfogadva a kritikusok legtalálhatóbb véleményét. A becsületos doktori értekezés legegényibb része az életrajz, ennek összeállításával végezte a leghasznosabb munkát. Nagy tárgyismerettel, alapos szorgalommal, tárgyilagos-sággal megírt mű.

Z. P.